

Клімавец В.П.

З ВОПЫТУ ВЫКЛАДАННЯ РОДНОЙ МОВЫ У БДМУ

Беларускі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт

Беларусь, Мінск

Анатацыя. Артыкул прысвечаны разгляду пэўных пытанняў выкладчыцкай працы. Аўтар паказвае на прыкладах са сваёй педагагічнай дзейнасці, якія метады і сродкі садзейнічаюць паглыбленню ведаў і выхаванню будучых медыкаў.

Ключавыя словы: родная мова, адукацыя, выхаванне, моўныя нормы, мастацкі вобраз урача.

Klimavets V.P.

**FROM THE EXPERIENCE OF TEACHING NATIVE LANGUAGE AT
BSMU**

Belarusian State Medical University

Belarus, Minsk

Abstract. The article is devoted to the consideration of some issues of teaching work. The author shows, using examples from his pedagogical activities, what methods and means facilitate a deepening of the knowledge and educating future doctors.

Keywords: native language, education, training, speech norms, artistic image of a doctor.

Працюю ў Белдзяржмедуніверсітэце больш за трыццаць гадоў. Шмат што змянілася ў грамадстве за гэты час і, адпаведна, у сістэме адукацыі. Я пачынала як выкладчык беларускай мовы на першым курсе, потым стала займацца са слухачамі падрыхтоўчага аддзялення. Змянілася і колькасць навучэнцаў у групах, і форма праверкі ведаў. У 90-ыя годы ў адной групе з беларускай мовай навучання было нават 33 чалавекі, зараз жа колькасць тых, хто вучыць мову на ПА, значна зменшылася; у апошнія гады іх па адной-дзве групы.

Напрыканцы дваццатага стагоддзя экзамен па беларускай і рускай мовах праходзіў у форме дыктанта, пасля пераказу, а з 2003 года стала абавязковай задачай цэнтралізаванага тэсціравання.

Дарма што слухачоў стала няшмат, працую з задавальненнем, бо ўсе слухачы вучацца з вялікім жаданнем добра засвоіць прадмет і стаць студэнтамі. Вядома, найбліжэйшая іх мэта – атрымаць як мага больш высокі тэставы вынік. Але я лічу для сябе, акрамя выкладчыцкай працы, вельмі важным выхоўваць з дапамогай роднай мовы сумленных людзей, высокаадукаваных асоб, якія будуць імкнуцца ўвесь час працаваць над сабой, удасканалюваць свае веды і ўменні і самааддана служыць людзям.

Напачатку, знаёмячыся з групай, праводжу анкету, каб высветліць, чаму абралі для здачы ЦТ беларускую мову. Высветляецца, што навучэнцы лічаць яе лягчэйшай за рускую і спадзяюцца з меншымі намаганнямі дасягнуць лепшых поспехаў.

Аб'ектыўны малюнак такі: вуснай мовай слухачы не валодаюць, пішуць з вялікай колькасцю памылак; паміж сабой гавораць выключна па-руску. Адразу пасля заняткаў звыкла пераходзяць на рускую мову. Для таго каб абітурыенты свабодна гаварылі па-беларуску, натуральна карысталіся мовай як сродкам зносін, прыходзіцца прыкладаць немалыя намаганні.

Нельга не заўважыць, што ў апошнія дзесяцігоддзе прыкметна знізіўся ўзровень агульнага развіцця маладых людзей.

Вядома ж, кожнаму даводзілася чуць, як няправільна ставяць націск у словах (выпадак, грамадзянін, на працягу, наспех і г.д.), няправільна вымаўляюць фрыкатыўныя [г], [г'], блытаючы іх з выбухнымі [г], [г'] у словах *ганак, гузік, агрэст, гвалт, Гедымін*. Прыгожае беларускае вымаўленне пачынаем выпрацоўваць пры падрыхтоўцы першага выступлення перад групай “Мае родныя мясціны”. Кожны навучэнец распавядае пра сваю малую радзіму, пра яе славетасці, славутасці, славутых людзей, любімых настаўнікаў... Часам гучаць вельмі цікавыя, пазнавальныя апаведы аб гісторыі таго ці іншага раёна. Паколькі у нас вучацца слухачы з розных куткоў Беларусі, ствараецца яскравае агульнае ўражанне аб нашай цудоўнай краіне і яе багатай шматвяковай гісторыі, аб нашым таленавітым народзе.

Не адразу прыходзіць да многіх навучэнцаў разуменне, што руская і беларуская – гэта розныя мовы, што існуе шмат міжмоўных амонімаў, калі быццам адно і тое ж слова мае зусім рознае значэнне. Напрыклад: *благой* і *благі*; *отказать* і *адказаць*; *устать* і *устаць*. Абітурыенты не адрозніваюць такія пары, як *бескорыстный* і *бескарысны*, *болтать* і *боўтаць*, *брань* і *браня*, *шаль* і *шаль*.

Даводзіцца часта назіраць выпадкі блытання слоў-паронімаў: *грамадскасць* і *грамадзянскасць*; *кантынент* – *кантынгент*, *пражэктар* – *пражэктёр*, *адрасат* – *адрасант*, *драматычны* і *драматургічны*, *адзіночны* і *адзінкавы*; выразаць *апендыцыт* замест *апендыкс*; пайсці па *дыстанцыях* замест *інстанцыях*.

Цяжкімі з прычыны слабага ведання мовы для навучэнцаў з’яўляюцца заданні тыпу: “Адзначце пары слоў, у якіх націск служыць для адрознення іх граматычнай формы”; “Адзначце сінонімы да слова” і г.д.

Напрыклад, калі трэба было адзначыць сінонім да слова *старанны*, ніхто не ўказаў слова “*руплівы*”: палічылі, што гэта рухавы, рухомы.

Асабліва нізкай з’яўляецца арфаграфічная пісьменнасць. Навучэнцы, у якіх сярэдні бал атэстата 9,8, пішуць *інцыклапедыя*, *леноліум*, *білютэнь*; *Міклу-Хамаклай*, *дойліцтва інтэлегентны*, *беспрыцэндэнтны*.

На занятках у першыя месяцы навучання слухачам беларускай групы прыходзіцца нялёгка, бо яны павінны адвучыцца ад трасянькі, авалодаць такімі моўнымі нормаў, як правільнасць, дакладнасць, лагічнасць, чысціня, дарэчнасць і разнастайнасць.

З цягам часу нашы навучэнцы пачынаюць адчуваць, заўважаць выключную прыгажосць роднай мовы як скарбу беларускага народа, што застаўся нам у спадчыну ад продкаў.

Прыходзіць разуменне каштоўнасці тых ведаў, што яны набываюць на занятках, паглыбляецца цікавасць да беларускай гісторыі, культуры, мастацтва.

Выконваючы тэставыя заданні, навучэнцы бачаць, што дрэнна ведаюць беларускую лексіку, не разумеюць многіх слоў і выразаў, не могуць растлумачыць значэнне фразеалагізмаў. Увогуле, яны пераконваюцца ў яўнай недастатковасці, абмежаванасці сваіх ведаў.

Вывучаючы праграмны матэрыял курса беларускай мовы, кожны навучэнец павінен шмат працаваць самастойна, бо, апрача заняткаў і падрыхтоўкі да іх, трэба прачытаць пэўную колькасць мастацкіх твораў, публіцыстычных і навуковых артыкулаў.

Навучальную работу спалучаю з выхаваўчай шляхам падбору разнастайных дыдактычных матэрыялаў, сказаў, тэкстаў. За год пазнаёміла навучэнцаў з шэрагам кніг як па беларускай, так і па рускай мовах. Найперш, гэта кнігі аб славуных людзях, дзеячах навукі і тэхнікі, легендарных дактарах, медсёстрах.

Беларуская мова мае велізарны адукацыйны і выхаваўчы патэнцыял. Я імкнуся максімальна выкарыстоўваць яго, уздзейнічаючы на свядомасць абітурыентаў. Яны атрымваюць на працягу навучальнага года шматлікія індывідуальныя і групавыя заданні, якія маюць па мэце ўзбагачэнне іх лексікі, павышэнне моўнай культуры, пашырэнне кругагляду, агульнае ўдасканаленне асобы.

Матэрыялы, якія прапаноўваюцца для самастойнай прапрацоўкі, вылучаюцца пазнавальнасцю, інфарматыўнасцю, цікавасцю.

З улікам прафесійнай арыентаванасці даручаю прачытаць і падрыхтаваць паведамленні па кнігах ці артыкулах пераважна медыцынскай тэматыкі. Яны раскрываюць гісторыю развіцця і фарміравання розных галін медыцыны і маюць выразны выхаваўчы аспект.

Прапаноўваючы тэмы для выступленняў, раю ўзяць у бібліятэцы пэўныя кнігі ці часопісы (часцей яны на рускай мове) або сама прыношу артыкулы з часопісаў “Секретные архивы”, “Загадки истории”, “Тайны СССР”, “Однако, жизнь!”, “Полымя”, “Малодосць”, “Наша гісторыя”. Прачытанае слухачы павінны пераказаць па-беларуску. Гучаць выступленні на самых розных тэмах. Усё, што садзейнічае развіццю мовы, выхаванню лепшых чалавечых і грамадзянскіх якасцей, добра дапаўняе праграмны матэрыял.

Асаблівую ўвагу надаю фарміраванню ўяўленняў аб тым, якім павінен быць сапраўдны доктар. Слухачы павінны добра зразумець, наколькі гэта запатрабаваная, цяжкая, важная і адказная праца. З гэтай мэтай параіла прачытаць кнігі, напісаныя дактарамі і прысвечаныя іх нялёгкай рабоце. Многія кнігі спачатку прачытала сама і фрагменты з іх зачытала на занятках.

Многія слухачы зацікавіліся гэтымі кнігамі, напрыклад:

- Пол Сьюард “Ангелы спасения”;
- Павел Рудич “Записки нейрохирурга. Операция отчаяния”;
- 28 вдохновляющих историй о чудесном спасении;
- М.Булгаков “Записки юного врача”;
- В.Андрушук “Стержень”,

– М.Герчык “Вяртанне да сябе”.

Вельмі карыснай у плане выхавання сапраўднага доктара з’яўляецца кніга Ары Рэйзіс “Неумирающее искусство врачевания”. Яна лічыць, што добры доктар абавязкова павінен быць і добрым, інтэлігентным чалавекам. Аўтар тлумачыць сваё ўяўленне аб паняцці “інтэлігентнасць” як антыпод хамству. Прапаноўваю слухачам падабраць сінонімы да слова “інтэлігентны”; гучаць прыметнікі *чулы, спагадлівы, культурны, неабыхавы, тактоўны, ветлівы...*

У мэтах узбагачэння актыўнай лексікі праводзім своеасаблівую гульню: Які твой сябар (сяброўка)? Як яго (яе) завуць? Калі, напрыклад, Андрэй, то называем прыметнікі, што абазначаюць якасці характару чалавека, на літару “а”; калі Даша – на літару “д”. Такім чынам, пашыраецца слоўнік запас.

У гэтым навучальным годзе для аналізу і пераказу была прапанавана першая мастацкая біяграфія М.В.Скліфасоўскага, выдатнага вучонага, урача і педагога (аўтары А.Вятлугіна і Дзм.Максімаў). Цалкам кнігу прачыталі не ўсе, бо ў бібліятэцы яна ў адным экзэмпляры, але кожны атрымаў заданне азнаёміцца з пэўным раздзелам і коратка пераказаць яго.

Напрыклад:

- Дзяцінства і вучоба, гады вандраванняў будучага вучонага.
- Роля Скліфасоўскага і Пірагова ў развіцці ваеннай медыцыны.
- Становішча дзяцей-сірот і адносіны дзяржавы да іх ў дасавецкую эпоху.
- Аб рускім фемінізме (пра цяжкія шлях жанчын у медыцыну).
- Скліфасоўскі як вучоны-педагог і Чэхаў як таленавіты вучань.

Змаганне А.П.Чэхава і яго клопаты аб выданні “Хірургічнага часопіса”.

На занятках гучалі выступленні аб адкрыцці пеніцыліну, аб дзеях з прабіркамі; аб доследах па захаванні жыццядзейнасці асобных органаў; аб выратаванні Масквы ад чорнай воспы ў 1965 г., аб “чумным доктару” Д.Самайловічу і шмат аб чым яшчэ. Вельмі цікавым быў пераказ эпізода “Фельчар Варвара Васільеўна і хворы на шаленства” з аповесці “На павароце” В.Верасаева. Запомніліся слухачам матэрыялы “Каралеўскі праклён” (аб перадачы гемафіліі царэвічу Аляксею, сыну апошняга расійскага імператара Мікалая II, ад каралевы Вікторыі); “Герой Савецкага Саюза І.Дацэнка – правадыр індзейскага племені”.

У папярэднія гады былі аповеды пра лётчыка М.Дзевятаева і яго легендарны подзвіг, пра танкістаў З.Калабанава і С.Канавалава; пра канцэртную дзейнасць спявачкі Лідзіі Русланавай на перадавой ў гады Вялікай Айчыннай вайны; пра славутага партызана Эрнеста Чэ Гевара.

Сучасная беларуская літаратура таксама не застаецца ўбаку. Пазнаёміла з новым раманам А.Афяроўскага “Александрына”, з творамі Андрэя Федарэнкі. Калі я паведаміла, што ў мінулым годзе ў часопісе “Роднае слова” надрукаваны мой артыкул да 70-годдзя пісьменніка Сяргея Сцяпана, слухачы зацікавіліся гэтым празаікам і прачыталі апавяданні “Гісторыя дзеда Паўлюся” і “Юбілей”. Дзве дзяўчынкі выступілі з запамінальнымі аповедамі па гэтых творах.

Абітурыенты расказвалі таксама і аб выбітных дзеях навукі, мастацтва – пісьменніках, паэтах, мастаках...

Навучэнцы з вялікай адказнасцю рыхтуюцца да выступленняў, бо аднагрупнікі прыдзірліва ацэньваюць у кожнага якасць мовы, яе чысціню, свабоднае валоданне матэрыялам.

Усё гэта дае пэўны плён. Навучэнцы хутчэй арыентуюцца ў падборы сінонімаў, паронімаў, амонімаў, антонімаў; хутчэй запамінаюць правілы літаратурнага вымаўлення, пішуць са значна меншай колькасцю памылак; авалодваюць моўнымі, марфалагічнымі, словаўтваральнымі, сінтаксічнымі, пунктуацыйнымі нормаў мовы. Паступова прыходзіць свабоднае валоданне беларускай мовай.

Лічу неабходным інфармаваць слухачоў аб новых расійскіх творах, якія вызначаюцца мастацкімі вартасцямі і праблематыкай. Парэкамендавала прачытаць раман-ідылію А.Чудакова “Кладзецца імгла на старыя ступені”; раман татарскай пісьменніцы Гузель Яхінай “Зулейха расплюшчвае вочы”, які стаў з’явай у літаратурным асяродку і перакладзены на многія мовы свету. Слухачы зацікавіліся і раманам Я.Вадалазкіна “Лаўр”, галоўны герой якога – таленавіты народны лекар.

Да заняткаў рыхтуюцца вельмі старанна, выкарыстоўваючы інтэрнэт, слоўнікі, шматлікія дапаможнікі.

І яшчэ адна важная думка. Не ўсе людзі, якія атрымваюць медыцынскую адукацыю, валодаюць уменнем выкладаць свае думкі ясна, лагічна і паслядоўна. У нашай ВНУ няма такой дысцыпліны, якая вывучала б навуковую творчасць як працэс, часткай якога з’яўляецца літаратурнае афармленне навуковых работ. А іх будзе пісаць кожны студэнт. Якаснае афармленне навуковых работ зусім не простая задача. З мэтай удасканалення ўмення выкладаць свае думкі ў пісьмовай форме на занятках мы шмат увагі надаём сінтаксічнаму і пунктуацыйнаму разбору. Аналізуем структуру простых і складаных сказаў, знаходзім граматычную аснову (асновы), вызначаем даданыя, аднародныя, адасобленыя члены сказа. Знаходзім няправільна пабудаваныя сказы, вызначаем тыпы сінтаксічных памылак. Авалодваем правіламі ўжывання дзеепрыметнікавых і дзеепрыслоўных зваротаў.

Мова навукі павінна быць зразумелай, даходлівай, лагічнай, дакладнай, інфарматыўнай і сціслай, адначасова багатай і разнастайнай. Хочацца спаслацца на некалькі прыкладаў непісьменнага афармлення, узятых з навуковых работ.

– Принимая во внимание наличие потери эластичности со стороны сосудов.

– В опытах над мышами наблюдался отёк хвоста, который отсутствовал у других авторов.

– Впервые в 1917 г. перелита кровь больным, умиравшим от газовой гангрены с блестящим успехом (адсутнасць коскі пасля слова “гангрены” надае выказванню злавесны сэнс).

(Прыклады узяты з артыкула Ю.К.Абаева “Культура речи врача”, “Здравоохранение № 1, 2011 г., с 30-34).

Калі ўсякі культурны чалавек павінен валодаць мовай, то для навуковага работніка ўменне дакладна выказваць свае думкі, правільна будаваць сказы мае выключнае значэнне.

Актуальные проблемы довузовской подготовки, Минск, 30 апреля 2024 г.

Правучыўшыся год на падрыхтоўчым аддзяленні, абітурыенты паказваюць на ЦТ глыбокія веды па беларускай мове і атрымваюць высокія балы, а потым становяцца паспяховымі студэнтамі.